

MENÂSİK-İ MESÂLİK*

Sevim İlgürel

Sultân Murad Hân-ı sâlis binâ etdüği üstüvânelerindendir. Bu dahi cânib-i kiblede cânib-i şâmîsine varınca elli beş hatvedür. Ve cânib-i garbîsinde olan cânib-i şarkîsine varınca yetmiş iki hatvedür. Ve Mescid-i şerîfde hücre-i mutahhara pâyelerinden gayri galiba iki yüz seksen beş üstüvâne vardır. Ve kubbe-i hücre-i mutahhara on dört pâye üzerindedir. Ve hücre-i mutahhara cânib-i kiblesinde vâki' olan üstüvânelerün sakfı altı aded küçücük kubbeler vardır. Ve cânib-i şâmîsindeki merkad-i Fâtimetü'z-Zehrâ radiyallahü anhâdur. Altı pâye üzerine altı aded küçücük kubbeler dahi vardır ki, bir tarafı hücre-i mutahhara pâyelerinün üzerindedir. Ve hücre-i mutahharanın cânib-i garbîsi ki, mâbeyni kabri ve minberi *روضه من رياض الجنة* buyurulan ravza-i mukaddesedir. Ve Mescid-i şerîfün (134 a) üç mihrâbı vardır. Biri mihrâb-ı nebevidür ki, ravzada vâki' olmuştur. Bir mihrâb dahi minber-i şerîfün cânib-i garbîsindedir. Şâfiî imâmı anda namaz kılar. Hücre-i mutahhara köşesinde Bübü's-Selâm'a doğru bir trabuzan çekilmiştir. Bu iki mihrâb ile minberün cânib-i garbîsindedir. Dıvar dibinde değildir. Bir mihrâb dahi mihrâb-ı nebevî arasında cidâr-ı Mescid-i şerîfde vâki' olmuştur ki, cirimde cümleden büyükdür. Mescid-i şerîfün dört kapısı vardır. Biri Bâbü's-Selâm'dur. Ve biri dahi Bâbü'r-Rahme'dür ki, cidâr-ı garbîyede vâki' olmuştur. Ve biri dahi Bâb-ı Cibril ve biri dahi Bâbü'n-Nisâ'dur ki, cidâr-ı şarkîde vâki' olmuştur. Ve minârelerinin dördü, dört köşede ve biri cidâr-ı garbîde, Bâbü'r-Rahme kurbünde vâki' olmuştur. Ve mescid-i kubâyı ol sa'âdetle hazret kendiler binâ eyledüğü icmâl olunmuşdu. Ammâ, hâlâ mevcûd olan binâsı Sultân Süleyman Hân'undur. Otuz dokuz aded hurda taşlardan (134 b) yapıma üstüvâne üzerinde kırk dört aded hurda kubbesi vardır.

* İlk kısmı, *Tarih Enstitüsü Dergisi* (1975), sayı : 6, s. 111-128; İkinci kısmı, *Tarih Dergisi* (1976), sayı : 30, s. 55-72'de yayınlanmıştır.

BÂB-I SÂMİN

Alâ tarikü'l-icmâl, Menâsik-i Hacc-ı şerif beyânındadır.

قال رسول الله عليه وسلم من حج لله فله يرفق و لم يفسق رجوعه كيوم ولدته أمه يعني رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم

buyurdular ki, bir kimesne kemâl-i hulûs ile li-vechillahi te'âlâ hacc eyleyüp cimâ u cimâ'a müte'allik kelimât eylemese ve dahi rüfekâsile müşâteme ve cidâl eylemese anasından doğduğu gün gibi günahlarından pâk olduğu halde rüçü' ider. Ve dahi Resûlullah sallallahu aleyhi vessellem bir hadîs-i şerîfinde buyurur ki, «bir kimesne zâd u râhiliyye kâdir olup bir mâni'i kavî dahi men'itmese, eger hacc itmeden olursa isterse yahudi olsun isterse nasrânî olsun» ve bir hadîs-i şerîfde dahi, «bir kimesne bir kerre umre getirerse, bir umre dahi getirince mâbeyninde vâki' olan günâhlarına kefâlet olur ve hacc-ı mebrûrun cennetden gayrı (135 a) cezâsı yokdur» deyü buyurdu. İmdi, ma'lûm olmak gerek ki, haccın farzı üçdür. Biri bulunmaz ise hacc itmiş olmaz. Biri ihtâm, ikinci vakfe-i Arafât, üçüncü tavâf-ı ziyâretdür ki, ey-yâm-ı nahrîde olur. Ve vâcibâtı altıdır. Bunların birin terk iderse haccı câiz olur. Lâkin, kurban lâzım olur. Biri mîkâtda ihrâma girmek, ikinci Beynü's-Safâ ve'l-Merve sa'y itmek, üçüncü Müzdelife vakfesi, dördüncü remy cemâr itmek, beşinci inde'l-ihlâl tıraş olmak, altıncı tavâf-ı vedâ' ve haccun sünnetleri dahi altıdır ki, bunlarsuz hacc tamam olup bir nesne lâzım gelmez ammâ esâ'et etmiş olur. Biri, tavâf-ı kudûm, ikinci, tevâfda reml itmek ya'ni omuzların oynatılmakdur. Üçüncü, sa'yde yelmek, dördüncü, Minâ giceleri Minâ'da yatılmakdur. Beşinci, Müzdelife'de yatılmakdur. Altıncı, Hacerü'l-Esved'i istilâm etilmekdür. Hacc dahi dört türdür. Biri, yalnız hacca ihrâm-dur. İkinci, yalnız (135 b) umreye ihrâm-dur. Üçüncü, hacc ile umreye bir yerden ihrâm-dur. Dördüncü, hacc içinde umreye ihrâm-dur ki, buna temettu' derler. Mîkât dahi beşdür. Biri, zül'huleyfedür ki, ehl-i Medine içündür. İkinci, zât-ı Arakdur ki, ehl-i Arak içündür. Üçüncü, (boş)'dür ki, ehl-i Şam içündür. Dördüncü karîndür ki, ehl-i Necîd içündür. Beşinci yelmelemdür ki, ehl-i Yemen içündür. Ammâ, ehl-i Mekke'nin mîkâtı mutlak harâm-dur ki, harem içinde ne mekândan isterse ihrâma girer. Tavâf dahi üçdür. Biri tavâf-ı kudûm, ikinci tavâf-ı ziyâret, üçüncü tavâf-ı sadrdur ki, vâcibdür. Pes, Medine-i Münevverre ahâlisinin ve gayri vilâyetlerden varsa Medine-i Münevverre'ye uğrayanın mîkâtı zül'huleyfedür ki, Medine-i Münevverre'den iki fersah ba'id yerde vâki' olmuşdur. Hâlâ, Ali-kuyusu dimekle meşhûrdur. An-da vardıkda, evvelâ başını tıraş idüp, tırnağın kesüp, bıyığın kırküp cümle di-

kılmış esvâblarını çıkardıkdan sonra pâk gusl eyleyüp andan (136 a) eger yalnız hacca niyet iderse اللهم انى اريد الحج ويسره لى منى اللهم انى اريد الحج و المره ويسره لى و تقبها منى deyüüp eğer hacc ile umreye niyyet iderse اللهم انى اريد الحج ويسره لى منى اللهم انى اريد الحج و المره ويسره لى و تقبها منى deyüüp vakt-i kerâhet değilse iki rek'at kıla. Evvelki rek'atda fâtihatü'l-kitâb ve kul ya eyyuhe'l-kâfirûn, ikinci rek'atda ihlâs-ı şerif okuya. Ba'dehû telbiyeye şürû' idüp لبيك اللهم لبيك لا شريك لك لبيك ان الحمد والتمه لك والملك لا شريك لك diye. Ba'dehû arâzi-yi Hicâz'da nüzûl ve şîb-i su'ûd-ı firâzda akîb ü salât-ı hamsede ve telâki-i rûkbânda ve ihtilâf-ı mekânda ve nüzûl-i devâbda ve eshârda ref'-i savt ile telbiye-i iksâr ide ve hacc için ve yâhûd umre için muhrim olan kimseye otuz nesne harâm-dur. 1. cimâ, 2. ve kuble, 3. ve melânese, 4. başını, 5. bıyığını, 6. koltuğunu, 7. kasiğini, 8. burnunu, 9. mevzi-i mehâcimini kazıtmakdur. 10. sakalını, 11. tırnağını, 12. kırkmak ve kesmekdür, 13. kamis, 14. serâvil, 15. ve kaba, 16. ve imâma, 17. ve kalensive, 18. ve bornos (136 b) ve huffeyn giymek, 20. asfur ve rusule ve yâhûd za'firân ile boyanmış sevb, 21. ve tîb sürünmek, 22. ve sayd katl itmek, 23. yâhûd sayda işâret, 24. yâ delâlet etmekdür, 25. ve kılın yol-makdur, 26. ve başını, 27. ve lihyesini hadmi ile gasldür, 28. rüfekâ ile rûsûs-i cidâldür. Hamama girmek beyt ile ve mahmil ile gölgelenmek ve mi-yânına hemyânını bend itmek ve hâtem ve kılıc takınmak ve tîb ile halt olmayan sürmeyi çekinmek ve dişin çıkarmak ve çibanın sıkamak ve kan aldurmak ve hacâmat ve misvâk tutmak ve cerâhatine bez bağlamak ve kaftan ve yağmurluk örtünmek ve suya dalmak ve başın yastık üzerine komak ve libâsını âdetce giymeyüp bürünmek ve tırnağı kopsa koparmak ve kıl kopmayup kehleyi kaşınmak ve deryâdan sayd etmek ve cimcime giymek ve üzeri ensiz Acem paşmağı giymek câizdür.

F a s l : Ka'be-i Mükerreme'ye vardıkda Mescid-i Haram'a Bâbü's-Selâm'dan duhûl idüp besmele ile evvel sağ (137 a) ayağın koyup, اللهم افتح لي ابواب رحمتك deyüüp, Beyt-i Şerîf'i gördüğü gibi tekbir tehlil iderek Hacerü'l-Esved'e varup salâtda itduğı gibi ref'-i yed eyledükden sonra, بسم الله اكبر deyüüp Hacerü'l-Esved'i istilâm idüp, ba'dehû bir iki kadem sol tarafına yürüyüp, Beyt-i Şerife istikbâl idüp tavâf-ı kudûme niyyet idüp, ان اطوف هذا البيت سماعاً كاملاً deyüüp, yine gelüp Hacerü'l-Esved'i istilâm itdükden sonra eger bir özü için gitmeyüp ihrâm bezleri arkasında ise, ridâsının bir ucu sağ koltuğu altından alup, iki tarafı sol omuzu üstüne ala ki, buna ıztıbâ' derler. Verâ'-ı hatimde tavâfa şürû' eyleyüp, üç evvelki-sinde reml idüp ya'ni omuzların oynadup izhâ-yı cilâdet iderek tavâf idüp

sonraki dördü, yine, hey'eti tavâf eyleye. Her tavâfda Hacerü'l-Esved'i istilâm ide. Ve rûkn-i yemâniyi (137 b) dahi istilâm etmek mendûbdur. Ammâ, takbîl lâzım değildir. Ba'dehû mütezeme ki, Bâb-ı Beyt-i mükerrerle Hacerü'l-Esved'in vasatındadır. Varup du'â eyleye. Ba'dehû halef-i Makâm-ı İbrahim'e varup iki rek'at namaz kıla ki, her usbû'un ardınca kılmak vâcibdür. Ba'dehû vâfir zemzem içüp ale'l-fevr varup Hacerü'l-Esved'i istilâm itdükden sonra ba'dehû Bâb-ı Safâ'dan çıkup, çıkarken اللهم افتح ابواب فضلك diyüp, varup Safâ ile Merve arasında meylin ahdareyn mâbeyninde yedi kerre sa'y eyleye. Eger, umre ile hacca niyyet itdi ise ol umre için zikr olunan gibi tavâf ve sa'y idüp tavâf-ı kudûmu sonra eyleye. Eger, yalnız hacca niyyet itdiyse tavâf-ı kudûm ile iktifâ ide. Nihâyet sonra umre getürmek istedikde yevm-i Arafê'den ve akîbinde olan dört bayram günlerinden gayrı günlerin her kangisinde isterse ten'ime varup abdest alup iki rek'at namaz kıla. Ve niyyet ile ihrâma girdükden sonra cehrire (138 a) telbiye iderek Mekke-i Mükerreme'ye gelüp Bâb-ı Umre'den Mescid-i Harâm'a girüp zikr olunan gibi tavâf ide. Ba'dehû Bâb-ı Safâ'dan çıkup, beyne's-Safâ ve'l-Merve sa'y eyledükden sonra tıraş ola. Sa'yı beyân itmek vâcibdür. Meger ki, özürlü ola. Özürsüz niyyet iderse yurban i'âde ide. Eger iâde etmeden giderse akçasın Ka'be'ye irsâl idüp bir kurbân itdürmek gerekdür. Umre için tavâf sa'y eyledükden sonra eger tıraş olmadın libâsın giyüp kâmil bir gün yâhûd kâmil bir gice tamâm olunca tıraş olmaz ise bir kurbân vâcibdür. Eğer dahi az durur ise nisf-ı sâ' buğday sadaka itmek lâzım olur. Nâfile tavâf dahi zikr olunan gibidür. Ammâ, reml ıztıbâ' ve ardınca sa'y yokdur. Zirâ, reml ve ıztıbâ' her tavâfda sünnet değildir. Belki her tavâf ki, ardınca sa'y lâzımdur. Anda sünnetdür. Nihâyet, eger tavâf-ı kudûmda reml ve ıztıbâ' itmedi ise bayrâm gün Minâ'dan gelüp tavâf-ı ziyâret (138 b) eyledükde itmek gerek, müfridün bi'l-hacc olup Mekke-i Mükerreme'ye varan yâhûd Mekke-i Mükerreme'den hacc için ihrâmlanan kimesne sa'y-ı tavâf-ı ziyâret akîbinde itmek gerek efdâl budur. Ammâ kârine tavâf-ı kudûm akîbinde itmek efdâldür. Zikrehû fi ibnül-hümâm ve tavâf-ı vedâ' dahi haccun vâcibâtının biridür. Ka'be-i Mükerreme'den gideceğine yakın tavâf-ı vedâ'a niyyet idüp bir usbû' tavâf-ı vedâ' ide. Bunda dahi reml-i ıztıbâ' ve ardınca sa'y yokdur. Nihâyet tavâf namazını kıldıktan sonra vâfir zemzem içüp ve koğadan kalan fazlasını başına döküp ba'dehû varup Beyt-i Şerif'ün eşîğini takbîl idüp ve mütezeme göğsünü ve yüzünü dayayup icthâd-ı tâm ile du'â idüp Ka'be-i Mükerreme'nün firâkiyçün büka-yı şedid eyledikden sonra kışın kışın yürüyüp vedâ' kapısından çıka, gide. Tavâf-ı vedâ' itdükden sonra yine girüp Ka'be-i tavâf câizdür. Bir kimesne tavâf-ı ziyâretten sonra (139 a) bir nâfile tavâf eylese

ba'dehû tavâf-ı vedâ itmeden gitse tavâf-ı vedâ' yerine durur. Nesne lâzım gelmez. Nisvân tâ'ifesi hâyiz bulunmağla tavâf-ı vedâ' itmeden giderse nesne lâzım gelmez. Fasl-ı tavâf-ı kudûmden sonra, Arafât'a varup salât-ı zuhrü asr ile ma'an imâm ile bir ezân ve iki kâmet ile cem' idüp ba'dehû ri'âyet-i şerâiti'l-vukûf vakt-i gurûbda rücû' idüp Müzdelife'ye gelüp vakt-i işâda mağribile işâ'ı bir ezân ve bir ikâmetle cem' idüp ol gice anda yatup cemre taşlarun pâkçe yerden düşürüp yuvmak gerekdür. Zirâ makbûl olan taş göge gider. Mekân-ı cemrede kalan merdûd olandır. Ertesi karanlukda sabah namazın kıldıktan sonra Müzdelife vakfesine dahi durup tekbîr tehlîl ve telbiye ve takliye itdükden sonra Minâ'ya gelüp cemre-i akabe'yi remy idüp ya'ni parmağıle yeditaş alup her birinde tekbîr eyleyüp, بِسْمِ اللَّهِ الْكَبِيرِ رَمْيًا لِلشَّيْطَانِ
اجعل حجتي مجروراً و سمي مشكوراً و ذبي مغفوراً (139 b) و حره اللهم diye. Bundan sonra telbiye-i kat' ide. Kurbânun kesüp başını tıraş eyleye. Bu mahalde nisâdan gayrı helâl olur. Ba'dehû Mekke'ye varup tavâf-ı ziyâreti eyledükden sonra nisâ dahi helâl olur. Ve eyyâm-ı nahrin ikinci gününde zevâlden sonra cemârâtun üçüne bile zikr olunan veh üzere yedişer taş atup Mescid-i Hayfa karîb olandan başlayup cemre-i akabe ile bitirüp en evvelkiyi remy itdikden sonra akabalarınca Hakk te'âlâya hamd ü senâ ve tekbîr ve tehlîl ve Hazrete salât ü selâm ve tekbîr itdükden sonra ref-i yed idüp hâcetleri için du'â ide. Ammâ, cemre-i akabe'de itmeye. İrtesi yine bu tarz üzere remy eyleye. Müfride üç nesnede tertîb lâzımdur. Hattâ, takdîm te'hirinde dem lâzım olur. Remy-i cemre-i akabe ve tıraş ve tavâf-ı ziyâretdür. Amma, kârine dört nesne de vâcibdür. Remy-i cemre-i akabe ve kurbân ve tıraş ve tavâf-ı ziyâret (140 a) faslı. Muhrim olan kâmil bir uzvını tiblese, yâhûd başını hınnalasa, yâhûd zeytile iddihân eylese, yâhûd dikilmiş sevbe geyse yâhûd başını bir gün setr eylese yâhûd rub'-i re'sini tıraş eylese yâhûd hacâmet yerini ya koltuğunu ya kasiğini ya boynunu tıraş eylese yâhûd iki elinün yâhûd iki ayağınun turnağını meclis-i vahidde kesse yâhûd birinün kesse ya tavâf-ı kudûmu ya tavâf-ı vedâ'-i cunubla itse ya tavâf-ı farzı abdestsiz yâhûd Arafât'dan imandan evvel dönse ya farz tavâfınun ekallini terk eylese ya Safâ ile Merve ortasında sa'yı terk eylese ya Müzdelife vukûfun terk eylese ya cümle remyleri ya bir gününü ya evvelki cemre'nün ekserini terk eylese ya haccun ya umre'nün tıraşını harâmdan çıkup hilde olsa şehvetle yapışsa ya öpse gerek inzâl olsun gerek olmasun ya tıraş eyyâm-ı nahrden te'hîr eylese ya biri biri ardınca olacak menâsikin birini âhar (140 b) üzerine takdîm eylese eger müfridün bi'l-hacc ise bir kurbân kârîn lâzım olur. İllâ mikâtî ihrâmsız geçerse karîre dahi bir kurbân kifâyet ider. Ammâ

bir uzuvundan ekallini tiblese yâhûd başını bir günden az setr eylese yâhûd beş turnakdan azını kesse yâhûd beş turnağını müteferrikan kesse yâhûd tavâf-ı kudûmu ya tavâf-ı vedâ'-ı abdestsiz itse ya tavâf-ı vedâ'ın üç şartını terk eylese ya cemerât-ı selâsenün birini terk eylese ya bıyığın kırksa ya bir kimesnenün başını tıraş eylese yâhûd âharun turnağın kesse nısıf sâ'sadaka itmek lâzım olur. Ve bit ve çekirge katl itmek ile ancak sadaka lâzım olur. Ammâ gurâb ve düleğeç ve akreb ve yılan ve fare ve kelb-i akûr ve sivrisinek ve püre ve kene ve kabluboğa ve yengeç ve cümle eydici hayvan katl itse nesne lâzım gelmez. Ve dahi muhri olan kimesne koyun ve sığır ve deve ve tavuk ve ev kazı ve ördeği (141 a) boğazlamak ve ihrâma girmek kimesne tuttuğu saydı yemek câ'izdür. Faslı nisvânun dahi ahvâli ricâl gibidir. Ammâ ihrâmda soyunmak lâzım değildir. Başın dahi açmaya hemân yüzün açup mahmül içinde otura ve boyalı pirahen geymeye. Kezâlik tavâfı dahi ricâl gibi idüp ammâ reml ve iztûbâ' itmeye. Ve meylin arasında yelmeye ve izdihâmda Hacerü'l-Esved'i takbîl itmeye. Ve telbiyede ref-i savt itmeye. Ve tıraş olmaya. Hemân saçların bir yere cem' idüp cümlesinün ucundan kırka. Ve avretlere haly ve harîr ile bürünmek câizdür. Ve tavâfı ziyâret-i te'hîr iderse kurbân lâzım gelmez.

BÂB-I TÂSİ

Helâl, ef'âl ve hacda kıra'ât olunacak ed'iyye-i me'sûre beyânındadır.

Bir kimse hacc-ı şerîf seefrine yâhûd bir gayri sefere çıkmak murâd eylese, hâmis günü seher zamanı çıkup kable'l-hurûc, «Âyetü'l-kürsî» ve «Li-îlâf-i Kureyşin» sûresin okudukdan sonra bu du'âyı okuya,

اللهم بك انترت و اليك توجهت وبك اعتصمت انت تقى ورجائى اللهم اكفى ما امني وما لا ائتم به وما انت اعلم به اللهم ردى التقوى واغفر لى ذنوبى وجهنى الى الخير حيث ما توجهت

Ve her menzile nüzûl itdikde bu du'âyı okuya,

اعوذ بكلمات الله التامات كلها من شر ما خلق و انا اسئلك خير هذا المنزل
خير اهله و اعوذ بك من شره و من شر اهله و من شر ما فيها

Mekke-i Mükerrreme'ye duhûl iderken bu du'âyı okuya,

اللهم هذا البلد بلدك والبيت بيتك جئت اطلب رحمتك و الزم طاعتك
متبعاً لامرك راضياً بقدرك مسلماً لامرك اسئلك مسألة المضطر اليك المشفق من
عذابك ان تستقبلني بعفوك و ان تجاوز عني برحمتك و ان تدخلني

Ma'alûm ola ki, tavâf içinde du'â ve zikr itmek farz-ı vâcib değildir. Belki müstehabdür. Ve her kûşeye ta'yin olunan du'âları okumak dahi müstehabdür. Her ne du'â iderse ve zikr-i tesbihden her ne iderse câizdür. Melâike (142 a) okudukları bu idi.

سبحان الله و احمد لله و لا اله الا الله و الله اكبر و لا حول و لا قوة الا بالله
العلی العظيم

Pes, tavâfa şürû' idüp Makâm-ı İbrahim'den geçerken bu du'âyı okuya,

اللهم هذا البيت بيتك و الحرم حرمك و الامن امتك و العبد عبدك و هذا
مقام العابدك من النار اللهم يتك عظيم و وجهك كريم و انت ارحم الراحمين
اعيدنى من الشيطان الرجيم و حرم لحمى و دمي و عظمتى من النار و اكفى
مونة الدنيا والآخرة

Rükn-i irakî mehâdisine vardıkda bunu okuya,

اللهم انى اعوذبك من الشرك و الشك و الشقاق و النفاق و سوء الاخلاق
و سوء المنظر فى المال و الاهل و الولد

Hatim-i şerîf tarafından geçerken bu du'âyı okuya,

اللهم اطلنى تحت ظل عرشك يوم لا ظل الا ظلك و اسقى من كأس نبيك
محمد صلى الله عليه و سلم شربت طيبة لا اظلم بعدها

Rükn-i şamî mehâdisinde bu du'âyı okuya,

اللهم اجعلني حجاً مبروراً وسعيّاً مشكوراً وذنوباً مغفوراً و تجارة ابن تبوريا
عزير يا غفور رب اغفر وارحم و تجاوزهما تعلم

Rükn-i yemanî mehâdisine vardıkda bunu okuya,

ربنا اتنا في الدنيا حسنةً وفي الآخرة حسنةً وقنا عذاب النار اللهم اني
اعوذ بك من السفر والفقر

Ba'de't-tavâf Hacerü'l-Esved'e teveccüh idüp bu du'âyı okuya,

اللهم اغفر برحمتك اعوذ بربك الحجد من الفقر والذين وعذاب القبر
وضيق الصدر

Ve tavâf namazından sonra bu du'âyı okuya ki, Adem Aleyhisselâm
du'âsıdır.

اللهم انك تعلم سرى و علايتى فاقبل معذرتى و تعلم حاجتى فاعطني سؤالى
و تعلم ما فى نفسى فاغفرلى ذنوبى اللهم انى اسئلك ايماناً يباسر قلبى و يقيناً صادقاً
حتى اعلم انه لا يعينى الا ما كتبت على و ضمنى كنت لى

Ve zemzem içdüğü vaktin bunu okuya,

اللهم اجعله فلما نافعاً ورزقاً واسعاً وشفاءً من كل داء

Ve Safâ'nun derecelerine çıkdıkda (143 a) Hacerü'l-Esved'e teveccüh
idüp bunu okuya,

ان الصفا و المروة من شعائر الله فمن حج البيت او اعتمر فلا جناح عليه ان
يطوف بهما فمن تطوع خيراً فان الله شاكر عليم

الله اكبر الله اكبر الله اكبر والله الحمد لله اكبر على ما هدينا الحمد لله على ما اولانا
لا اله الا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد يحيى و يميت و هو حي لا يموت
بيده الخير و هو على كل نبيء قدير لا اله الا الله وحده وصدق وعده و نصر
عبده و غفر جده و هزم الاحزاب وحده و لا اله غيره لا اله الا الله مخلصين له
الذين ولو كره الكافرون

Sa'y iderken bu du'âyı dahi okuya,

اللهم اغفر وارحم واعف عما تعلم و انت الاعز الاكرم ربنا اتنا في الدنيا
حسنةً و في الآخرة حسنةً وقنا عذاب النار .
اللهم اياك ادعو و اياك ارجو و اياك ارغب اللهم بلغنى صالح (143-b) عملى
و اصلح لى فى ذريتى

Minâ'ya vardıkda bu du'âyı okuya,

فهذا منى و امين على بما امننت على جميع اولياك و اهل طاعتك اجمعين

Minâ'dan Arafât'a teveccüh itdükde bu du'âyı okuya,

اللهم البك توجهت و عليك توكلت و وجهك اردت اسئلك ان تبارك لى
سفرى و تقضى بعرفات حاجتى و تجعلنى ممن تبارك بك ملائكتك

Cebel-i Arafât'ı gördükde bu du'âyı okuya,

اللهم اجعلها خير عدوه عدوتها و اقربها الى رضوانك و ابدها من سخطك
اللهم اياك توجهت و لوجهك الكريم اردت فاجعل حجى مبروراً و سعي مشكوراً
و ذنبى مغفوراً يا ارحم الراحمين

Cebel-i Arafât üzere çıkdıkda bu du'â okunmak gerek.

الله اكبر الله اكبر الله اكبر الله اكبر الله اكبر
واصيلاً فتعالى الله ملكاً جباراً قهاراً قديراً

Hin-i vukûfda bu du'âyı okumak gerek.

لا اله الا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير . اللهم اجعل قلبى نوراً وفي سمعى نوراً وفي بصرى نوراً . اللهم اشرح لى صدرى ويسر لى امرى واعوذ بك من وسواس الصدرى وشتات الامر وفتنة القبر . اللهم انى اعوذ بك من شر ما يلج فى الليل وشر ما يلج فى النهار وشر ما تهب به الرياح ومن شر بوايق الدم

Arafât'dan Müzdelife'ye geldükde bunu okuya,

اللهم كما وقفتنا فيه وازيننا اياه فوقنا لذكرك كما هديتنا واغفرنا وارضنا كما وعدتنا بقولك وقولك الحق فاذا افضتم من غرقات فاذكروا الله عند المشعر الحرام واذكروه كما هديكم وان كنتم من قبله لمن الضالين ثم افيضوا من حيث افاض الناس واستغفروا الله ان الله غفور رحيم

Minâ'da tıraş olurken bu du'âyı okuya,

اللهم هذا ناصيتى بيدك فاجعل لى بكل شعرى نوراً يوم القيمة اللهم بارك لى فى نفسى واغفر لى ذنبى وقبل منى عملى يا ارحم الراحمين

Tıraş oldukdan sonra bu du'âyı okuya,

الحمد لله الذى اعاننا (144-b) على نسكنا اللهم زدنا ايماناً و يقيناً و توفيقاً و عوناً فاغفر لنا ولا باتنا ولا مهاتنا وللمسلمين اجمعين

Kurbanın kesdükde bu du'âyı okuya,

بسم الله والله اكبر اللهم هذا منك و بك و لك و تقبل منى كما تقبلت من ابراهيم خليك صلوات الله عليه و سلامه

Mescid-i Hayfa karib olan meyle ve onun ardınca olan meyle remy cemâr itdükden sonra bunu okuya,

بسم الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اكبر ولا حول ولا قوة الا بالله العلى العظيم . اللهم اغفر لنا والوالدينا وجميع امة محمد صلى الله تعالى عليه و سلم ونا ربنا شر ما قضيت اللهم احفظنا يا فياض من جميع البلايا و الامراض اللهم انك عفو تحب العفو فاعف عنا

Tavâf-ı vedâ'dan sonra mültezime geldükde bu du'âyı okuya,

الحمد لله الذى هدينا لهذا و ما كنا ليهدى لولا ان هدينا الله اللهم فكما هديتنا لذلك فتقبله منى ولا تجعل هذا اذى العقد من بيتك الحرام ام و ارزقنى العود اليه حتى ترضى عنى برحمتك يا ارحم الراحمين . اللهم انى اعوذ بك بنور وجهك وسعة رحمتك ان اصيب بعد هذا المقوم خطيئته او ذنباً لا يفقر فهذا المقام العايد المستجير من عذابك اللهم انى عبدك محتئى كما شئت و سيرتى فى بلادك حتى اخلتتى حرمك وامتك فقد رجوت و يحسن ظنى بك ان تكون فتعفر لى ذنبى و اسئلك ان تراود عنى راضياً و تقرئنى اليك زلتى اللهم احفظنى عن شمالى و عن يمينى و عن قدامى و من خلفى و من فوقى و من تحتى الى اهلى فاذا اوصلتتى الى اهلى فلا تحلنى من رحمتك طرفة عين و نفس و واكفى امورى من كل هم و غم و استعملتى بطاعتك ما ابيتنى برحمتك يا ارحم الراحمين .

لا اله الا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير ائبون تائبون عابدون الساجدون لرَبنا حامدون صدق الله وعده و نصر عنده وهزم الاحزاب وحده

Eger, bunu okuyamaz ise ihtisâr üzere salâvât-ı şerife getürmek câizdür. Ba'dehû iki kadem sağ cânibisine yürüyüp Ebi Bekre selâm vire. diye. Ba'dehû iki kadem dahi yürüyüp hazret-i Ömer'e selâm virüp,

السلام عليك يا خليفة رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم يا ابا بكر الصديق
جزاك الله خيراً عن امة محمد صلى الله عليه وسلم

diye. Ba'dehû yine hazretün mukâbelesine gelüp salavât ü selâmdan sonra

السلام عليك يا امير المؤمنين عمر الفاروق الذي اعن الله بك الاسلام جزاك
الله عن الاسلام والمساكين خير الجزاء

kabr-i şerif ile ravza arasında durup tevbe ve istiğfâr ve murâdât-ı dünyeviyye ve uhreviyye husûlu için du'â-yı bî-şümâr ide. Ba'dehû yine ravzaya gelüp istediği kadar nâfile kılup du'â vü senâ ve salavât (ü) selâm ide. Ba'dehû Fatimetü'z-Zehra hazretlerini dahi (148 a) ziyâret idüp mescid-i şerifden çıkar oldukda bu du'âyı dahi okuya,

اللهم انى آيت قبر نبيك صلى الله عليه وسلم متقرباً اليك بزيارته متوسلاً
لربك به و انت قلت و قولك الحق ولا تخلف الميعاد ولو انهم اذ ظلموا انفسهم
جاؤك فاستغفروا الله واستغفر لهم الرسول لوجدوا الله تواباً رحيماً اللهم اجعلها زيارة
مقبولة وسعياً مشكوراً و عملاً مستقبلاً مبروراً و دعاءً تدخلنا به جنتك وتسيع به
عائنا رحمتك اللهم اجعل سيدنا محمداً الحجج السائلين و اكرم الاولين و الاخرين
اللهم كما امانا به و لم تره و صدقناه و لم تلقه فادخلنا مدخله و اخشعنا بحشره و اوردنا
حوضه و اسقنا بك با رؤياً سانفاً لا اظمأ بعده ابداً

Ba'dehû baki'ye varup hazret-i İbrahim ibni resûlullah aleyhi vessellemi ve hazret-i Abbas ile hazret-i Hasanı ve hazret-i Osmanı ve benât-ı mükerrematı ve ezvâc-i tâhîrâtı ve sâir sahâbe-i güzîni Rıdvanullahi te'âlâ (148 b) aleyhim ecma'ini ziyâret eyleye. Ve baki'ye gördüğü gibi bu du'âyı okuya,

و عليكم السلام يا اهل الديار من المسلمين و المسلمات و المؤمنين و المؤمنات رحم
الله المستقدمين منكم و المستأخرين منا اتم لنا سلفه و نحن لكم تبع و انا ان شاء
الله بكم لاحقون و شهداء اخدي

Ve sâir emâkin-i müteberrikeyi ziyâret eyleye. Ve mescid-i kubbayı dahi varup ziyâret eyleye. Ve anda iki rek'at namaz kılmakda bir ömre sevâbdır. Ve mescid-i şerif içinde hücre-i mutahhara ile minber-i şerif mâbeynindeki ravza min riyâzü'l-cennetdür. Üstüvâneler vardır ki, esâmileri üzerlerinde celi hat ile yazılmışdır. Her birinün dibinde ikişer rek'at namaz kılmak gerek. Vatanına gider oldukdan yine pâk gusl idüp ve ahsen-i siyâbını giyüp Mescid-i şerife girüp salât ü selâm iderek kabr-i şerife gelüp hazrete ve şeyhine kemâl-i edeble salavât ü selâm itdükden sonra Hakk subhânehu ve te'âlâ hazretlerinden dünya ve âhîret murâd-ı esin isteyüp kabr-i (149 a) şerife ardin dönmeden mescid-i şerifden hîn-i hurûcda sol ayağın takdîm idüp bu du'âyı okuya,

اللهم صل على محمد و افتح لى فصلك و حظ عن اورادى بزيارت نبيك واحسن
متقلبي الى الاعلى و طنه برحمتك يا ارحم الراحمين

Temmetü'l-kitâb bi-'avni'llahi'l-meliki'l-vehhâb harrerehu el-fakîrû'l-'ab-dü'z-za'if Ahmed bi-şehîr, Kâtib Ahmed Çelebî, sâkin-i Kasımpaşa, li-sene semân ve semânın ve elf min şehri Zilka'deti's-şerife. Temme.

Netice :

İslâm dininde haccın çok büyük önemi ve anlamı vardır. Ka'be-i muazzama ise müslümanların en mukaddes yeridir. İslâmın beş şartından biri olan hacda, binlerce müslüman, her yılın Zilhicce ayında Mekke, Arafât, Minâ ve Ka'be-i şerif gibi kutsal makamları ziyâret ederler. Haccın, ihrâm, vakfe, tavâf-ı ziyâret gibi üç farzı ile çeşitli yerlerde tatbi kedilmek üzere yirmiye yakın vâcibi vardır.

Hac farzasını anlatan hac menâsikleri, nesir ve nazım şeklinde olmak üzere iki kısma ayrılırlar. Fakat, halkın rahatlıkla anlayabileceği üslûp olan

nesir alanında daha ileri gidilmiştir. İstanbul kütüphanelerinde mesnevî tarzında yazılmış manzûm ve mensûr şeklinde bir çok menâsik dahi mevcuttur. İşte, bunlardan biri de, üzerinde çalıştığımız ve diğerlerinden gerek tertip ve gerekse tasnif mükemmelliği bakımından farklılık gösteren Abdurrahman Hibri'nin mensûr «*Menâsik-i mesâlik*»idir.

Bir hac yolculuğu sırasında, uğranılan yerler ve hac farızası hakkındaki bilgileri ihtivâ eden eser, aslında tetkik edilirse, bir seyâhatnâme niteliği de taşımaktadır. Bu cümleden olarak yayımlanan eser, yol boyunca vukubulan olayları, varılan konak ve menzilleri ve ayrıca bunların tarihi, coğrafi ve mimarî husûsiyetleri hakkında bilgi vermesi bakımından ilgi çekicidir. Bundan başka, iki menzil arasındaki mesâfenin saat tutarı gösterilmiş olup, yolculuk sırasında uyulması gerekli dinî kaideler ve yeri geldikçe okunacak duâlarla alâkalı bölümler de, mezkûr eserde yer almıştır. Dolayısıyla de eserin bu yönü, devrin içtimâî ve dinî telâkkileri hakkında bizi gereği gibi aydınlatması bakımından önemlidir.

Edirne'den Mekke'ye kadar gösterilen menziller arasında türlü haritalardan tesbit edebildiklerim, metnin sonunda verilen haritada işaret edilmiştir. Ancak pek azını tespit etmek mümkün olamadı.

Faik Reşit Unat'ın, «*III. Ahmed devrinde yapılmış bir Önyasya haritası*» (*Tarih Vesikaları*, 1941, c. I, sayı : 2, s. 160) adlı neşrinin, yollar ve konak mahallerinin bulunmasında bana büyük yardımı olmuştur.

Diyebiliriz ki, günümüzde bile değerini pek kaybetmemiş olan Hibri'nin bu «*Menâsik-i mesâlik*»i, hac görevini ifâ edeceklerin her zaman baş vuraçkları güvenilir bir rehberi olarak ilelebet kalacaktır.

Bu eser üzerindeki çalışmamızda, büyük yardımları olan Hocam, Sayın Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu ile eserin mevcûdiyetinden vaktiyle bizi haberdar eden kıymetli araştırmacı, Dr. Von Klaus Kreiser'e teşekkür ederim.